

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİ GRUPLARA YÖNELİK ŞİDDET*

Doç. Dr. Mahmut KAYA**

Özet

Savaşlar ve çatışmalar doğrudan ve dolaylı olarak şiddetin açığa çıktığı kitlesel olaylardır. Savaş ve çatışmalardan kaynaklı şiddetten kaçışın sonucu olarak gelişen zorunlu göçler, insanları ülkelerinden koparıp ulus aşırı ilticaya zorlar. Yerinden edilmişlikle gerçekleşen göç süreçleri ve varış noktaları da mülteciler açısından farklı yoğunlukta şiddet riskleri taşır. 2011 yılında Suriye'de başlayan çatışmalar, Türkiye'ye günümüz itibariyle 3.6 milyon mültecinin¹ gelmesine neden olmuştur. Mülteci kitlesi içerisinde kadınlar, yaşlılar, yetim ve öksüzler, refakatsiz çocuklar gibi birçok kırılgan grup bulunmakta ve bu hassas gruplar çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Barınma, sağlık, eğitim, istihdam gibi çoğu problemin yanı sıra mültecilere yönelik şiddet de önemli bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'deki Suriyeli mülteci gruplara yönelik şiddet birçok açıdan ele alınabilir. Fiziki şiddet, ekonomik şiddet, kültürel şiddet, cinsel şiddet bunlardan bir kısmıdır. Bu çalışmada genel olarak mülteci grupların maruz kaldığı şiddet ele alınırken daha özel olarak mülteci kadınla-

rın yaşadığı şiddet çeşitli veri setleri üzerinden tartışılmaktadır. Mültecilere yönelik algılar, ev sahibi toplumun sosyokültürel değerleri ve insan hakları bilinci şiddetin yoğunluğunu ve yaygınlığını önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye'ye yerleşen mülteciler de söz konusu yapı içerisinde çeşitli düzeyde şiddete maruz kalmakta ve aynı zamanda şiddetin taşıyıcılığını da yapmaktadır. Mülteciler, sosyal bir grup olarak kırılgan/hassas gruplar içinde yer alırken mülteci kitlesi içindeki kadınlar ise çifte dezavantajlılığı en yoğun yaşayan cinsiyet grubudur. Mülteci kadınlara yönelik şiddet, ev sahibi toplumun yanı sıra mülteci gruplarca da yapılmaktadır. Aile hayatı, toplumsal hayat, çalışma ve eğitim hayatı gibi alanlarda kadınlar kültürel şiddetten cinsel ve ekonomik şiddete kadar birçok şiddet türüne maruz kalmaktadır. Sonuç olarak şiddetin azaltılması ve insan hakları bilincinin oluşması için mülteci gruplar ve ev sahibi topluma yönelik çok katmanlı eğitim ve sosyal uyum faaliyetlerinin yapılması zorunludur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeli Mülteciler, Şiddet, Mülteci Kadınlar

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, mahmutkayabey@gmail.com

¹ Bu çalışmada mülteci kavramı, BMMYK'in tanımladığı bağlamda kullanılmaktadır. BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi"dir. Bkz. <https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir> (01.12.2019).

BİR ŞİDDET TÜRÜ OLARAK SAVAŞ

Şiddetin makro düzeyde gerçekleştiği durumların başında çatışma ve savaşlar gelir. Savaşlar sadece çatışan taraflar olarak askerleri değil, sivil ve masum insanların da hayatını tehlikeye atan büyük şiddet olaylarıdır. Yaralanma, sakatlanma, ölüm, tecavüz, işkence, yağma, talan, doğanın tahribi, gibi bitki, hayvan ve insanlara yönelik en ağır hak ihlallerinin gerçekleştiği savaşlar şiddetin her türüsüne, göç ve zorla yerinden edilmeye zemin hazırlar. Savaştan ve tehditlerden kaçan mülteciler, menşei ülkelerinde şiddete maruz kaldıkları gibi göç yolculuklarında ve yerleştiği ülkelerde de çoklu şiddet türlerine maruz kalmaktadırlar.² Çatışma zamanlarında herkes şiddetten etkilenir ancak özellikle kadınlar, sosyal korunma eksikliği ve hizmetlere güvenli erişimin olmamasından dolayı cinsel ve cinsiyete dayalı şiddetle birlikte birçok şiddet türüne maruz kalma riski altındadır. Öte yandan cinsel şiddet, savaşın bir silahı olarak yaygın bir uygulamadır. Bunun yanı sıra aile içi şiddet, cinsel istismar ve erken evlilik dâhil olmak üzere çatışma sırasında kadına yönelik diğer şiddet türleri de görülebilir.³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Zorla Yerinden Edilmiş Küresel Eğilimler 2017 Raporuna göre; dünyada 68.5 milyon kişi yerinden edilmiş durumdadır. Bu nüfusun içinde, 16.2 milyon kişi, 2017 yılı içerisinde, bir veya birden çok kez olmak üzere yerinden edilmiştir. Söz konusu oranlara göre her gün 44.500 kişi ya da her iki saniyede bir 1 kişi yerinden edilmektedir. Yerinden edilen kitle içerisinde ülkelerinde yaşanan çatışma ve zulümden dolayı evlerini terk etmek zorunda kalan mültecilerin sayısı ise 25.4 milyonudur.⁴

Yirminci yüzyılın başlarında gerçekleşen Birinci ve İkinci Dünya Savaşları şiddet bakımından bir hayli olumsuz örneklerle doludur. Yakın zamanlarda Orta-doğu ve Afrika ülkelerinde yaşanan bölgesel ve yerel düzeydeki çatışmalar da ağır insan hakları ihlalleri olarak karşımızda durmaktadır. 2010 yılında Tunus'ta başlayan kitlesel protesto gösterileri, bölge ülkelerinde domino etkisi yaratmış, antidemokratik siyasal usullerle yönetilen Mısır, Libya, Suriye, Yemen gibi ülkelerde protestolar önce halk ayaklanmalarına, akabinde silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Çatışmaların

² Jihane Ben Farhat, Karl Blanchet, Pia Juul Bjertrup, Apostolos Veizis, Clément Perrin, Rebecca M. Coulborn, Philippe Mayaud and Sandra Cohuet, "Syrian Refugees In Greece: Experience With Violence, Mental Health Status, And Access To Information During The Journey And While In Greece", BMC Medicine 16:40, (2018): 9-10.

³ Ghida Anani, "Dimensions of gender-based violence against Syrian refugees in Lebanon", https://www.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/gender-sexuality/Gender_Justice_Fall_2018/anani_-_forced_migration_review_2013.pdf, (01.12.2019).

⁴ UNCHR, *Global Trends Forced Displacement IN 2017*, <https://www.unhcr.org/5b27be547>, (01.12.2019).

can ve mal güvenliğini tehlikeye atmasıyla birlikte insanlar ülkelerini terk edip güvenli yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. 2011 yılında Suriye'de başlayan kitlesel olaylar da benzer şekilde silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Rejim ve muhalif gruplar arasındaki iç savaş, Suriye halkının önce hem içinde yer değiştirmesine hem de başta komşu ülkeler olmak üzere dünyanın diğer ülkelerine göç etmesini zorunlu kılmıştır. BMMYK verilerine göre Suriyeli mültecilerin kayıtlı, kayıtsız ve ev sahibi ülkelerin yasal koruması altında yaşayan Suriyeliler dâhil olmak üzere, tahmini sayısı 7.245.754 kişidir. Bunların 5.663.876'sı kayıt altına alınmıştır.⁵ Suriye'deki savaş, yüz binlerce sivilin ölümüne, 1,5 milyon kişinin kalıcı engellerle yaşamasına neden olmuştur. En az 6.1 milyon Suriyeli ülke içinde yerinden edilirken, 5.6 milyon kişi de ülke dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Savaştan dolayı Suriye'nin kadim tarihi mirası büyük oranda yok edilirken ülkede UNESCO kültür mirası olarak tanımlanan altı yerin tamamı ağır hasar görmüştür. Ülke genelinde şehirler büyük bir tahribata uğrarken bazı mahalleler ise tümüyle yok olmuştur.⁶

Bu büyük yıkımla birlikte başta çevre ülkeler olmak üzere dünyanın dört bir yanına göç eden Suriyeliler Türkiye'ye de sığındılar. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verilerine göre halen Türkiye'de 3.6 milyon Suriyeli kayıtlı olarak bulunmaktadır. Suriyeli nüfusun neredeyse tamamı Türkiye'de şehirlerde halkla iç içe yaşamaktadır.⁷ Ev sahibi toplumla Suriyeliler arasında farklı düzlemlerde ilişkilerin gelişmesi beraberinde birtakım problemleri de doğurmaktadır. Suriyeli mülteci grubun barınma beslenme, güvenlik, eğitim, sağlık, istihdam vb. ihtiyaçları devlet ve diğer sivil kuruluşlar tarafından karşılanırken toplum düzeyinde ortak yaşam alanlarında rekabet işbirliği dayanışma ve farklı düzlemlerde çatışma örneklerine de rastlanmaktadır. Şiddet, mülteci grubun hem yerli halkla hem de kendi içinde çeşitli sebeplere bağlı olarak tecrübe ettiği sosyolojik bir olgudur. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet bakımından şiddetin mülteci kadınlar üzerinde daha da yoğunlaştığını belirtmek gerekir. Her ne kadar savaşlarda çatışanlar erkekler olurken savaşın yıkım ve tahribatı en fazla kadınları etkilemektedir. Zorunlu göç, yerinden edilmişlik, kaybedilen statüler, değişen roller, çöken sosyal destek mekanizmaları, güçsüzlükler, istismar ve sömürüye açık hale gelme, travma ve ruhi buhranlar savaş, göç ve şiddetle ortaya çıkan dezavantajlar arasında yer almaktadır.

⁵ UNCHR, *2018 Annual Report Regional Refugee & Resilience Plan (3RP)*, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/68557> [01.12.2019].

⁶ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>, [01.12.2019].

⁷ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> [01.12.2019].

ŞİDDETİN HEDEFİ OLARAK MÜLTECİ KADINLAR

Şiddet, geçmişten günümüze çeşitli şekillerde süregelen ve sonuçları itibariyle bireyde, toplumda ve doğada farklı dozlarda tahribat ve zarar oluşturan sosyolojik bir vakadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” olarak tanımlanmaktadır. WHO’ya şiddetin meydana gelmesi üç farklı düzeyde gerçekleşir. Bunlar kendine yönelik şiddet, kişilerarası şiddet ve kolektif/toplu şiddettir.⁸ Şiddetin hedefi olarak yapılan bir tasnifte aşağıdaki kategoriler ön plana çıkmaktadır:

1. Kadına yönelik şiddet
2. Çocuğa yönelik şiddet
3. Yaşlıya yönelik şiddet
4. Akranlar arası şiddet
5. Kardeşler arası şiddet
6. Flört şiddeti
7. Engelliye yönelik şiddet
8. LGBT şiddeti
9. Mülteci şiddeti
10. Kişinin kendine yönelik şiddeti.⁹

Görüldüğü gibi “mülteci şiddeti” başlı başına ayrı bir şiddet türü olarak literatürde yer almaktadır. Mültecilik zaten bir şiddet sonucu veya şiddet yaşama korkusu nedeniyle zorunlu yer değişikliği iken varılan hedef ülkelerde ev sahibi toplumla yaşanan şiddet de mülteciyi kısır döngüye mahkûm etmektedir.

Savaştan en fazla olumsuz etkilenenler arasında şüphesiz ki kadınlar vardır. Göç sürecinde erkeklere kıyasla daha iyi uyum sağlamalarına karşın göç sonrası süreçte

⁸ World Health Organization, *World Report on Violence and Health*. Edited by Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi and Rafael Lozano Geneva: WHO. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=CAAD7AB298C40370B217C160BDB9928C?sequence=1 (2002)

⁹ Oğuz Polat, “Şiddet”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 22 - Sayı: 1, [2016] :16-17.

tek başına olmaları, sorumluluklarının ve rollerinin artması, süreçten psikolojik olarak olumsuz etkilenmeleri, iş bulma konusunda güçlük yaşamaları vb. nedenlerden ötürü kadınların söz konusu durumlardan erkeklere kıyasla daha olumsuz etkilendikleri görülmektedir. Göç etikleri yerlerde sosyal destek mekanizmalarının olmayışı, ülkenin dilini, kültürünü, sosyal yapısını, hukuk sistemini bilmemeleri, yaşanan travmalarla birleşince yaşam şartları kadınlar açısından daha da güçleşmektedir. Kadınlar, tüm bu süreçte cinsel şiddet, ekonomik eşitsizlik ve insan hakları bakımından farklı hak ihlallerine maruz kalmaktadır.¹⁰

Dünyada göç alanındaki en temel kurumlardan biri olan BMMYK, çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalmış mülteci kadınlara yönelik şiddetin göçün tüm kademelerinde gerçekleştiğine işaret etmektedir. Mülteci kadınlar: çatışma sırasında, kaçıştan önce: kaçış sırasında, sığınma ülkesinde, geri dönüş sırasında ve yeniden bütünleşme süreçlerinde çoklu aktörler tarafından taciz edilme, cinsel olarak işkence görme, hamile bırakılma, kaçırılma, şiddet, cinsel ilişkiye zorlanmak/zorla fuhuş, cinsel zorbalık, insan ticareti gibi birçok kötü muamele, istismar ve şiddet eyleminin doğrudan hedefi olmaktadır.¹¹ Suriye'de iç savaş sürecinde, kadına yönelik şiddet, zaman zaman doğrudan gerçekleşirken, geçmişten gelen dolaylı yapısal bir şiddetin varlığı da söz konusudur. Eşitsiz yapı ve ezici güç ilişkileri ile kadınlar, ayaklanmalardan çok daha önce sistematik bir yapısal şiddetin içerisinde olmuştur. Mülteci kadınlara yönelik iş alanında cinsiyet ayrımı, politik alana katılımın sınırlılığı, pornografi, devletin eğitim, sağlık, güvenlik gibi en temel hizmetlerinden yararlanmada eşitsizlik, politik, ekonomik, hukuki ve kültürel ayrımcılığa tabi tutulmaları, yapısal şiddete örnek olarak gösterilebilir. Toplumsal dokuya nüfuz etmiş yapısal şiddet, Suriye'de başlayan kitlesel olaylarla birlikte bu kez doğrudan şiddete eklenerek, fiziksel bir müdahalenin aracı haline getirilmiştir. Dolayısıyla Suriye'deki çatışmalarda kadınlar tutuklanma, yakınlarını kaybetme, fiziksel ve ekonomik zorluklar, cinsiyete dayalı şiddet gibi pek çok güçlüklerle karşılaşmış ve halen de bu problemlerle yaşamaya devam etmektedir.¹² AFAD'ın *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar (2014)* araştırma-

¹⁰ Mahmut Kaya, Ebru H. Orhan Demirağ., "Türkiye'deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların İş Piyasasındaki Çalışma Koşullarına Sosyolojik Bir Bakış: Şanlıurfa Örneği", H. M. Paksoy, K. Sarıçoban, Ö. Özkan, E. Yildirimci, (Edt.), // *Uluslararası Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu, Bildiri Kitabı*, Kilis: 7 Aralık Üniversitesi Matbaası, (2016).

¹¹ <http://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadınlar- tarafından-da-paylasilir>, (25.11.2019).

¹² Gürpınar, ,a. g. m.

sına göre mülteci kadınların yaşadığı birçok problem içerisinde farklı şiddet tipleri de bulunmaktadır.¹³

Şiddetin uygulanış biçimleri bakımından üçlü bir ayırım yapılabilir. Bunlar; fiziksel, psikolojik ve yapısal şiddettir. Fiziksel şiddette, kişiyi öldürmeye kadar varan şiddet kullanımı mümkündür; psikolojik şiddet kişinin ruhsal bütünlüğüne yönelik beyin yıkama, yalan söyleme, endokrinasyon, tehdit yöntemleriyle uygulanan şiddettir; yapısal şiddette ise insanların eylemlerinde akli ve psikolojik kabiliyetlerinin altında kalmaları durumuyla karşılaşmaktadır.¹⁴ Şiddet, meydana geliş biçimi olarak “doğrudan” ve “dolaylı/yapısal” şekilde gerçekleşebilir. Doğrudan şiddet, zarar, üzüntü, ızdırap oluşturmak amacıyla uygulanan saldırı, bazı durumlarda silahlı saldırı, savaş olarak gerçekleşebilir. Yapısal şiddet ise, doğrudan fiziksel saldırıyı gerektirmeyen ölüm ve ızdırap ile sonuçlanabilecek politikalar, açlık, hastalık, eşitsiz yapı ve ezici güç ilişkileri ile beslenen şiddet olarak meydana gelebilir.¹⁵ Diğer bir tasnifte, şiddetin fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik ve siber boyutlarına dikkat çekilmektedir.¹⁶ Bahsedilen şiddet türleri mülteci kadınların yaşadığı koşullara bağlı olarak belirli dozlarda gerçekleşmektedir.

IRC, Save the Children, UNHCR, UNICEF, Amnesty International gibi birçok kurum ve kuruluşun raporunda Türkiye’deki Suriyeli mülteci nüfusu içerisindeki sosyal ve ekonomik korumasızlığın ana öznesi olarak kadın ve çocuklar ön plana çıkmaktadır. Suriyeli mülteci kadınların yaşadığı problemleri inceleyen bir çalışmada kadınların göçle gelen zorlukların başında dil engeli, kadın doktor azlığı gibi sağlık hizmetlerine erişim ve hijyen konusunda problemler gelmektedir. Kadınların çoğu, yetersiz barınma koşullarında hayatını sürdürmekte, cinsiyet temelli şiddet riski altında ev sahipleri tarafından istismar edilmektedir. İş bulamama ve yoksulluk, bir koruyucudan yoksun olma ve hane halkına bakım diğer önemli bir problemdir. Savunmasızlık, sosyal koruma ihtiyacı önemli problemler arasındadır. Diğer yandan ekonomik baskılar ve insan kaçakçılarının kurbanı olarak kadınların seks işçisine dönüşmesi görülmektedir. Ayrıca kadınlar şiddet, damgalanma, yoksullaşma ve hiz-

¹³ AFAD, *Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar*, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, [https://www.afad.gov.tr/upload/Node/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyelikadınlar_-2014_2_.pdf]. (25.11.2019).

¹⁴ Necmettin Özerkmen ve Haydar Gölbaşı; “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: VIII Sayı: 15 Sayfa: 1 – 182 SBArD (Mart, 2010): 24.

¹⁵ Bulut Gürpınar, “Feminist Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Ve Barış: Suriye İç Savaşı Ve Kadınlar”, *(Alternatif Politika)*, 9 (3), (2017): 477.

¹⁶ Polat, a. g. m.

metlere erişememe gibi temel insan haklarına aykırı birçok durumu deneyimlemektedirler. Türkiye'deki Suriyeli kadınlar, aile içi şiddet, taciz, evlenmeye zorlanma, yeterli önlem ve destekten uzak olma gibi farklı şiddet türleriyle yüzleşmektedir.¹⁷

Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesi ile birlikte belirli düzeyde ekonomiye eklenmeleri de söz konusu olmuştur. İş piyasasındaki Suriyeli sığınmacı kadınların sorunları üzerine yapılan ampirik bir araştırmada önemli bulgular tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre yaşanan yoğun göçle birlikte belirli ölçülerde bir göç ekonomisinin oluştuğu ve buna bağlı olarak, kayıt dışı istihdam, ucuz işgücü, emek sömürsü, sosyal ve ekonomik dışlanma, iş sürecinde şiddet ve cinsel istismar gibi durumların yaşandığı saptanmıştır.¹⁸ Başka bir araştırmada yerli halktan erkeklerle yapılan evliliklerde Suriyeli kadınların, eşlerinden, kumalarından ve çocuklarından şiddet gördükleri bu şiddetin dövme, bir cisimle darp, bıçakla yaralama şeklinde gerçekleştiği hatta bir vakada Suriyeli gebe bir kadının şiddet nedeniyle bebeğini düşürdüğü belirtilmektedir.¹⁹ Diğer yandan Sakarya'da iki kişinin Mefta Emami Ar-rahman adlı hamile Suriyeli kadına tecavüz edip 10 aylık çocuğuyla birlikte kadını ve çocuğunu vahşice öldürmesi şiddetin vardığı nokta açısından dehşet vericidir. Vicdanları derinden yaralayan bu olaya halk büyük bir tepki göstermiştir.²⁰

Mülteci kadınların yaşadığı şiddet, onların aile ve sosyal yaşamının yanı sıra ruh sağlıklarını da derinden yaralamaktadır. Mazlumder'in Suriyeli kadınlar hakkında hazırladığı araştırma raporunda mülteci kadınların yaşadığı, baskılar ve soyutlanmış/dışlanmış bir hayat, onların ruh ve sinir hastalıklarına yakalanma riskini arttırmaktadır. Özellikle ergenlik çağındaki genç kadınların tacize ve istismara maruz kalışı, yoksulluk, çeşitli gerekçelerle yapılan kısa süreli evlilikler, fuhşun yaygınlığı, cinsel yollarla bulaşan hastalıklar diğer önemli sorunlar olarak öne sürülmektedir.²¹

Şiddet, çeşitli kültür kalıpları içerisinde yetişen mülteci kadınlar tarafından da meşru görülebilmektedir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Ör-

¹⁷ Mahmut Kaya, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Kadınların Evlenme Deneyimleri: Fırsatlar ve Riskler", *Bursa Büyükşehir Belediyesi Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Editör: Doç. Dr. Nuri Korkmaz Baskı; Bursa Star Matbaacılık, (2018a).

¹⁸ Kaya, ve Demirağ, a.g.e.

¹⁹ Mahmut Kaya, "İki Hukuk Arasında Arafta: Suriyeli Kadın Mültecilerin İformel Evlilikleri Ve Boşan(Ama)Ma Krizi," *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, Vol:5 Issue:31, (2018b).

²⁰ Bkz. Vahşet! 9 aylık hamile Suriyeli kadına tecavüz edip oğluyla birlikte öldürdüler!, <https://www.birhaberoku.com/vahset-9-aylik-hamile-suriyeli-kadina-tecavuz-edip-ogluyla-birlikte-oldurduler--19651>, (01.12.2019).

²¹ MAZLUMDER. *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*, (2014).

nekleme verilerine göre, şayet Suriyeli bir kadın yemeği yakarsa, eşine karşılık verirse, eşinden habersiz dışarı çıkarsa, çocukların bakımını ihmal ederse, cinsel ilişkide bulunmayı reddederse kocası tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Ve bu durumun eğitim, sosyal ve ekonomik düzeylerine bağlı olarak mülteci kadınlar tarafından da doğru bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya göre genel olarak, kadınların %9'u fiziksel şiddetin yaşanmasına ilişkin en az bir durumu kabul etmektedir. Özel durumlar açısından bakıldığında, kadının çocuklarını ihmal etmesi ya da eşine karşılık vermesi (sırasıyla %4 ve %3) daha fazla kadın tarafından erkeklerin fiziksel şiddet uygulamasının doğru bulunduğu durumlardır; kadının yemeği yakması (%1) ise daha az kadın tarafından doğru bulunmuştur.²² Yukarıda da görüldüğü üzere şiddet, Suriyeli mülteci kadınların en yoğun maruz kaldığı konudur. Şiddet, bu eylemi uygulayanların zihninde meşru olduğu kadar şiddetin bir kısım mülteci kadınlar açısından kültürel olarak meşru sayılması da altı çizilmesi gereken önemli bir husustur. Bu bağlamda mülteci kadınlar, hemcinslerinden, kocalarından, kocalarının çocukları ve ailesinden şiddet görmektedirler. Bu bağlamda fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik şiddet mülteci kadınların yaşadığı yaygın şiddet türleri arasındadır.²³

Son olarak medya araçları üzerinden mültecilere yönelik gelişen ayrımcı tutumdan bahsedilebilir. İstisnalar hariç olmak üzere genel olarak medya araçları yerleşik toplumun lehine mültecilerin aleyhine yayın politikası belirlemektedir. Avrupa'da yapılan bir araştırmada göç kapsamındaki yayınlarda olumsuz ve çatışma yüklü çerçevelerin hakim olduğu tespit edilmiştir. Medya, AB içi göçmenleri daha çok ekonomi ve refah sistemine yönelik tehditler olarak tanımlarken, AB dışından gelen göçmenler daha çok "ev sahibi ülkelerin kültürüne tehdit" olarak sunulduğu araştırmanın diğer önemli bir sonucudur²⁴. Benzer durum Türkiye medyası için de geçerli görünmektedir. Pek az medya organı hariç genel olarak mülteciler, Türkiye'deki yayın organlarında "olumsuzlayıcı" bir çerçeve ile temsil edilmektedir.²⁵ Medyadaki temsiliyette görülen dışlanma pratiği farklı bir şiddet türü olan siber şiddet şeklinde mültecilerin maruz kaldığı bir husustur. Bir tür zorbalık olan bu husus; bilgi ve ileti-

²² 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara, Türkiye, (2019).

²³ Kaya, (2018a) a. g. m.

²⁴ Susanne Fengler and Marcus Kreutler, "Migration coverage in Europe's media A comparative analysis of coverage in 17 countries", *Otto Brenner Stiftung Frankfurt/Main 2020 OBS Working Paper 39* ISSN: 2365-1962 https://www.ottobrennerstiftung.de/fileadmin/user_data/stiftung/02_Wissenschaftsportal/03_Publikationen/AP39_Migration_EN.pdf (31.01.2020).

²⁵ Mahmut Kaya, "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Basın-Yayın Faaliyeti: Harmal Gazetesi Örneği", *Göç Mültecilik Ve İnsanlık Tebliğler Kitabı*, ISBN 9786055116682, Kartepe Zirvesi 2018c, Kocaeli.

şim teknolojilerini kullanarak, muhatabına bilerek ve isteyerek zarar verme davranışı olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik zorbalık olarak da ifade edilen siber zorbalık, iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, eylemlerin daha çok teknik yönünü içeren kişilerin şifrelerinin ele geçirilmesi, web sitelerinin hacklenmesi, spam iletilerin gönderilmesidir. İkinci ise psikolojik unsurdur. Şiddet, rahatsız etme, iftira, taklit etme, dışa vurma, kandırma, dışarıda bırakma ve siber taciz bunların örnekleri arasındadır.²⁶ Mülteciler gerek grup olarak ve gerekse kadınlar özelinde başta yazılı ve görsel medya olmak üzere sosyal medyada çeşitli biçimlerde siber şiddete maruz kalmaktadır. Tüm Suriyelileri tek bir stereotip altında toplayıp nefret objesi haline getiren çabalar, maalesef son zamanlarda daha da artmaktadır. Bazen dışlayıcı nefret diliyle yapılan çağrılar bazen de medyada sunulan haber ediliş biçimleri siber şiddetin farklı tezahürleridir. Örneğin yapılan bir araştırmada Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri haberlerinde Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları çeşitli şiddet olaylarından şiddete karışan tarafın Suriyeli olması durumunda bu etnik kimliğin özellikle vurgulandığı, haberlerde şiddet olayından sorumlu olan tarafın ön plana çıkarılarak haberlerin çerçvelendiği tespit edilmiştir.²⁷ Aşağıda örnek bir manşet sunulmuştur.

Şekil-1: Yazılı Medyada Mültecilere Yönelik Nefret İçeren Çerçeveleme Örneği

²⁶ Şule Yüksel Özmen, "Dijital Şiddet, Siber Zorbalık Ve Yeni Medya Okuryazarlığı Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 61, (2018).

²⁷ Yavuz Bayram, "Türk Yazılı Basınında Suriye'li Sığınmacılara İlişkin Polis-Adliye Haberlerinde Şiddetin Çerçevesi: Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri Örneği", *Zorunlu Göçler Ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*, Yayın Editörü: Adem Solak, Hegem Yayınları, Ankara, (2018).

Yazılı medyanın yanı sıra sosyal medyada mültecilere yönelik en yoğun siber saldırı aracıdır. #suriyelileriistemiyoruz taglarıyla Twitterde çeşitli yazılı ve görsel mesajlar paylaşanlar Suriyeli mülteci kadın ve erkelere yönelik insan haklarına aykırı, temelsiz bilgilere dayanan manipülatif mesajlarla siber zorbalığın başka bir örneğini temsil etmektedirler. Benzer etiketleme ve damgalamaya dayalı kalıp yargılar Facebook ve diğer sosyal medya araçlarında da görülmektedir. Dolayısıyla şunu ifade etmek gerekir ki; mülteci kadınlar, gerek göç sürecinde ve gerekse göç sonrasında yerleştiği şehirlerde düşük, ücret, uzun çalışma süreleri, kayıt dışı çalıştırılma, ücret gaspı bakımından ekonomik olarak şiddete maruz kalırken resmi olmayan ve herhangi bir yasal teminatı bulunmayan evlilikler yoluyla da cinsel ve fiziki şiddetin kurbanı olmaktadır. Diğer yandan yazılı ve görsel medya başta olmak üzere toplumsal hayatın birçok safhasında dışlanma, damgalama, ırkçılık benzeri tutumlarla kültürel şiddet de sürdürülmektedir.

SONUÇ

Savaş ve zorunlu göç sonucu ülkelerini terk etmek zorunda kalan mülteciler şiddetten kaçarken maalesef yerleştiği ülkelerde yine şiddetin hedefi haline gelebilmektedir. Mültecilere yönelik algılar, ev sahibi toplumun sosyokültürel değerleri ve insan hakları bilinci şiddetin yoğunluğunu ve yaygınlığını önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye'ye yerleşen mülteciler de söz konusu yapı içerisinde çeşitli düzeyde şiddete maruz kalmakta ve şiddetin taşıyıcılığını da yapmaktadır. Mülteciler, sosyal bir grup olarak kırılğan/hassas gruplar içinde yer alırken mülteci kitlesi içindeki kadınlar ise çifte dezavantajlılığı en yoğun yaşayan cinsiyet grubudur. Mülteci kadına yönelik şiddet ev sahibi toplumun yanı sıra mülteci gruplarca da yapılmaktadır. Aile hayatı, toplumsal hayat, çalışma ve eğitim hayatı gibi birçok alanda kadınlar kültürel şiddetten cinsel ve ekonomik şiddete kadar her türlü şiddet türüne maruz kalmaktadır. Bu bağlamda şiddetin azaltılması için şu öneriler dikkate alınabilir:

- Mültecilere yönelik yasal metinlerin revize edilmesi,
- Özellikle sınır kentleri başta olmak üzere mültecilerin yoğun yaşadığı yerlerde denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi,
- Şiddet kültürünü önlemeye yönelik faaliyet ve eğitimlerin yaygınlaştırılması,

- Medyanın şiddeti teşvik eden yayın politikalarına yönelik tedbirlerin alınması, birlikte yaşama, barış ve hukuk kültürüne ilişkin yayınlara ağırlık verilmesi,
- Mültecilere ilişkin yanlış algılar ve efsaneleri önleyici yayın ve eğitim faaliyetlerinin sıklaştırılması,
- Entegrasyon faaliyetlerine yönelik politikaların ve iyi uygulama örneklerinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması,
- Mültecilerin hak bilincini arttırıcı eğitimlerin devlet ve sivil toplum örgütleri nezdinde teşvik edilmesi, bu tür programlara kırılgan grupların özellikle dâhil edilmesi,
- Kamu hizmetlerine erişim konusunda mültecilerin bilgilendirilmesi/eğitimi,
- Suriye ve Türkiye hukuku bağlamında meydana gelen çelişkiler hakkında içtihat ve düzenleme mekanizmalarının işletilmesi,
- Birlikte yaşamaya yönelik çok kültürlü barış ikliminin oluşturulmasına yönelik faaliyetlerin toplumun tüm kesimlerini kapsamaması gereklidir.

KAYNAKÇA

- AFAD, *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyelikadınlar_-2014_2_.pdf), (2014). (25.11.2019).
- Anani, Ghida, "Dimensions of gender-based violence against Syrian refugees in Lebanon", https://www.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/gendersexuality/Gender_Justice_Fall_2018/anani_-_forced_migration_review_2013.pdf, (01.12.2019).
- Bayram, Yavuz, "Türk Yazılı Basınında Suriye'li Sığınmacılara İlişkin Polis-Adliye Haberlerinde Şiddetin Çerçevesi: Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri Örneği", *Zorunlu Göçler Ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*, Yayın Editörü: Adem Solak, Ankara: Hegem Yayınları, 2018, 164-184.
- Farhat, Jihane Ben, Blanchet, Karl Bjerttrup, Pia Juul Veizis, Apostolos Perrin, Clément Coulborn, Rebecca M., Mayaud Philippe and Cohuet, Sandra, "Syrian Refugees in Greece: Experience With Violence, Mental Health Status, And Access to Information During The Journey And While in Greece", *BMC Medicine* 16:40, (2018), 1-12.
- Fengler, Susanne and Kreutler, Marcus, "Migration coverage in Europe's media A comparative analysis of coverage in 17 countries", *Otto Brenner Stiftung Frankfurt/Main 2020 OBS Working Paper 39 ISSN: 2365-1962* https://www.ottobrennerstiftung.de/fileadmin/user_data/stiftung/02_Wissenschaftsportal/03_Publikationen/AP39_Migration_EN.pdf (31.01.2020).
- Gürpınar, Bulut, "Feminist Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Ve Barış: Suriye İç savaşı Ve Kadınlar", *Alternatif Politika*, 2017, 9 (3): 471-494.
- <http://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadınlar- tarafından-da-paylasilir>, (25.11.2019).
- <https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir>, (01.12.2019).
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (25.11.2019).
- <https://www.birhaberoku.com/vahset-9-aylik-hamile-suriyeli-kadina-tecavuz-edip-ogluyla-birlikte-oldurduler--19651>, (01.12.2019).
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>, (01.12.2019).
- Kaya, Mahmut. ve Orhan Demirağ, Ebru. H., "Türkiye'deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların İş Piyasasındaki Çalışma Koşullarına Sosyolojik Bir Bakış: Şanlıurfa Örneği", H. M. Paksoy,

- K. Sarıçoban, Ö. Özkan, E. Yildirimci. (Edt.), *II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu. Bildiri Kitabı*. Kilis: 7 Aralık Üniversitesi Matbaası, 2016, 155-171.
- Kaya, Mahmut, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Kadınların Evlenme Deneyimleri: Fırsatlar ve Riskler", *Bursa Büyükşehir Belediyesi Uluslararası Göç Ve Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Editör Doç. Dr. Nuri Korkmaz Baskı; Aralık 2018, Bursa Star Matbaacılık ISBN 978-605-9968-89-8, 2018a.
- Kaya, Mahmut, "İki Hukuk Arasında Arafta: Suriyeli Kadın Mültecilerin İnfomel Evlilikleri Ve Boşan(Ama)Ma Krizi," *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)* Vol:5 Issue:31, 2018b, 4709-4721.
- Kaya, Mahmut "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Basın-Yayın Faaliyeti: Harmal Gazetesi Örneği", *Göç Mültecilik Ve İnsanlık Tebliğler Kitabı*, ISBN 9786055116682, **Kartepe Zirvesi 2018c, Kocaeli**.
- MAZLUMDER, *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*, 2014.
- Özerkmen, Necmettin ve Gölbaşı Haydar, "Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: 2010, VIII Sayı: 15, 22-37.
- Özmen, Şule Yüksel, "Dijital Şiddet, Siber Zorbalık Ve Yeni Medya Okuryazarlığı Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 61 Yıl: 2018.
- Polat, Oğuz, "Şiddet", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt: 22 - Sayı: 1, 15-34.
- Sözcü Gazetesi, 7 Temmuz 2016 tarihli sayı.
- UNCHR, *Global Trends Forced Displacement In 2017*, <https://www.unhcr.org/5b27be547>, (01.12.2019).
- UNHCR, *2018 Annual Report Regional Refugee & Resilience Plan (3RP)*, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/68557>, (01.12.2019).
- World Health Organization, *World Report on Violence and Health*, Edited by Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi and Rafael Lozano Geneva: WHO, 2002.